

Črtal sa tu, jednoznačne, generačný rozdiel aj medzi umelcami. Popri inom vyplýval z toho, že pred prevratom bolo na Slovensku málo umeleckej gardy, ktorá sa jednoznačne hlásila k svojmu ľudu a k jeho rodnej reči. Umelci zväčša iba povrchne zapisovali, nanášali štetcom na plátna kroje, výšivky a postavy spod Tatier či iných pohorí. Stačilo, aby bol na horizonte nejaký kopec alebo vršok, a už to malo predstavovať slovenskosť.

Chýbali tu duševné rozmery a citové obzory. K tým sa väčšina starších maliarov ani mojich vrstovníkov nevedela prebiť cez nánosy z budapeštianskej, mníchovskej, ale aj pražskej či iných akadémií. V tejto klíme sme vyrastali ešte aj my, prví absolventi pražskej poprevratovej školy. Starší umelci nás direktne neznášali. Správali sa opatrne, neprejavovali ochotu podporiť mladých.

A boli aj žiarliví. Skoro všetci. Vari iba Peter Kern nie. Ten povedal o mne, čo chcete, veď je to náš najväčší lyrik.

Pravda, nešlo len o mňa. Viacerí sme vedeli, že ak chce maliar v tomto storočí vstúpiť do velikánskej európskej arény umenia, musí prísť patrične vyzbrojený aj do malých slovenských pomerov. Uvedomovali sme si, že sa pominula povinnosť maliara prepisovať skutočnosť.

Nemuseli sme začínať od veľkej nuly. Veď už naši predchodcovia pomalovali toho dosť. Na niečo sme mohli dokonca nadväzovať.

Istým popieraním

Aj keď nie som portrétistom, vážim si mnohé obrazy Petra Michala Bohúňa. Z krajinárov najmä Gustáva Mallého, dolniackeho maliara hornatého Slovenska, súkromného učiteľa viacerých našich dobrých maliarov. Medzi prvými sa neuspokojil s optickým a suchým referátom slovenskej skutočnosti.

Kraj, chalúčky, kravky, ľudia na trhoch, svadbách Gustáva Mallého boli slovenské. Maliar žil farebnosťou, nachádzal v nich vzdušnosť, nielen zemskú príťažlivosť. Svoju paletu radikálne vyčistil od ateliérových hnedí a podľa vzoru impresionistov spútal v obrazoch prchavú atmosféru okamihu. Devätnáste storočie mu síce vošlo do krvi, ale ctím si jeho osobnú odvahu, s akou odvrhol bezprostredný konzervativizmus predchodcov a rozhodol sa pre nezávislý prejav.

Peter Július Kern zachytil prírodné nálady Liptova, hornaté Slovensko naplno zasiahlo Martina Benku. O Slovensku vedel svoje Augusta, Hanula, Uprkovci, záujem oň prejavil Jiránek. Vo Važci sa naddho usadil Jan Hála. Z Čiech sem chodievali ďalší. Slušní maliari i obyčajní machliari. Vycítili v slovenskej krajine rázovitosť, no často sa prišli iba pohostiť. Ani nezbadali, že to najchutnejšie z bohatého stola nechali nedotknuté. Namiesto podkladov pre moderný maliarsky výraz povytahovali zväčša archaickosti. Pritom toho neza-

znamenaneho a najmä nezbadaneho bolo neúrekom. Nikto z maliarov sa nemohol sťažovať, že nemá do čoho pichnúť.

Nesmierne hĺbky, ohromné horizonty

Nový charakter skutočnosti.

Pri snahe o moderný výraz sa nebolo treba báť citovosti, ba neškodila ani určitá dávka sentimentu. Keď som sa odvážne púšťal do skutočného maľovania, Štefan Krčméry mi povedal, že ak zvíťazím, tak najmä zásluhou mojej hlbokej citovosti.

A tvorivého fanatizmu.

Mal kus pravdy. Farbou vyjadríme cit. A pretože som bol veľmi citlivý, aj moje farby sú také citovo farebné. Poznal som, samozrejme, teórie o radení farieb, ale zároveň som sa spoliehal na vnútorný odhad. Čím menej som myslel na to, ako by sa to malo spraviť, tým sa mi farebná kompozícia zdala vydarenejšia.

Raz sa ma istá ambiciózná maliarka pýtala, majstre, odkiaľ všetky tie farby beriete. Niektoré z Düsseldorfu, iné z Mníchova a podnikaté až z Talianska, odpovedal som jej smrteľne vážne.

Z Prahy sme sa vracali zväčša tam, odkiaľ sme prišli. Ja do Turian. Viem, že sme sa nemali tak náhliť. Po niekoľkých pekných, ale i jalových rokoch mal nasledovať Mníchov, Paríž, Rím a iné mestá. Iné národy mali svoje kolégiá, ústavy, nadácie. Na nich sa dal ďalej cibriť sloh, ráz, mohla sa kryštalizovať orientácia.

My sme nemali nič, iba mnoho talentu a mnoho sľubných nábehov. S holými rukami, nedokončenými štúdiami sme sa jednoducho museli ponavracieť domov. Niektorí sa ako-tak utiahli, aby zachránili aspoň svoju biednu existenciu. Ešte že v našom rozhodnutí nebol existenčný strach. Na prácu nám stačila v lete pustá koliba, kúsok slaniny a chleba.

Mal som dvadsaťpäť rokov, chlap súci na ženie. Zvykol som si pozerieť na ženy aj zrakom budapeštianskej, pražskej či viedenskej bohémy. Zdalo sa, že stačí postaviť sa pred ktorúkoľvek súcu Turianku a ruka je v rukáve. Keby som sa, pravda, bol vyučil za obuvníka alebo krajčírca, nie za machliara, ktorý nemá ani riadnu strechu nad hlavou. Naši doma ma do ženia nehnali. Ani im sa nezdalo, že manželstvo by bolo pre mňa tým najdôležitejším. Mama ma rada videla len ako svojho, otec už dávno nezasahoval do môjho

súkromia. Strácal sluch, po prevrate ho ako učiteľa predčasne penzionovali. Zo tri roky bol redaktorom časopisov Novohradská stráž a Slovenský juh v Lučenci. Potom i túto robotu nechal. Inakšie mu však zdravie slúžilo, ješ' chutilo.

Bratia, tí mi už v chlapčensťve utiekli za humná. Nikdy sa mi nepodarilo s nimi zblížiť tak, že by sme jeden bez druhého či tretieho nemohli jestvovať. Keď som začal rozprávať niečo veselé alebo hrať na gitare, čoskoro sa dvihli a náhlili sa za svojou robotou.

Vlado, o desať rokov odo mňa starší, istý čas pomáhal strýkovi Ľudovítovi v Lučenci v advokátskej poradni, neskôr sa zamestnal v Holiči na slúžnom úrade. Popritom vyštudoval právo. Na právnickú stoličku dosadol aj Ivan, starší o päť rokov a z nás najvyšší. Fanúšikoval aspoň futbalu. Do istého času ho hádam aj úprimne potešilo, keď som zavesil brankárovi loptu rovno do vinkla.

Takisto sa stal úradníkom. Na železnici. Podobne ako sestra Oľga, ktorá sa podobala na matku. Úradničila na pošte v Turanoch. Keď som sa vrátil z Prahy, bola ešte slobodná. Paničkou ju v dedine volali. Mohol som sa na ňu spoľahnúť. Najčastejšie som využíval jej dobrotu pri drobných pôžičkách na farby, štetce, plátno, kriedy, papier. Na pohár vínka.

Po Turanoch som sa prechádzal, ako sa na mladého maliara sluší. Akademickým titulom som si však autoritu nezískal. Turanci si pamätali moje pestvá z mladosti. Neboli ochotní ľahkovážne uveriť, že škola sama osebe odvedie zbojníka z krivolakých chodníčkov. Pritom, nazdávam sa, som si svoj kádrový profil pobabral iba tým, že som bol sprvu o niečo menej informovaný, teda zaostalejší ako väčšina mojich dedinských vrstovníkov. Ako špunt som triafal kameňom susedovi do okna len preto, že som bol zvedavý, čo sa stane, keď zasiahnem sklo.

Pri starších dedinských mládencoch som sa priúčal mnohému z toho, čo som podľa názoru našej rodiny aj ostatnej dediny vôbec nepotreboval. Ako som však mohol dopustiť, aby ma dorastajúci chlapci a mládenci z ulice prezývali, že som mľandravý a pritom ešte aj namyslený kantorský synáčik!

Preto, aby som túto potupu zmazal, nedalo mi, žeby som chýbal medzi tými, čo rozobrali gazdovi voz a zložili mu ho na pôjde či

